

ผลของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในคดีรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา¹

ธีระ สุธีวรารุง

ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญนอกจากจะถือเป็นเด็ดขาดอันยังผลให้ได้แย้งในทางใดอีกมิได้ กรณีอีกประการหนึ่งก็คือเมื่อศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัย คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญจะมีผลบังคับผูกพันทั้งกับรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล และองค์กรของรัฐอื่นๆ²

ในคดีรัฐธรรมนูญทั่วไป ผลจากคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญอาจดูประหนึ่งเหมือนกับไม่มีปัญหา เพราะเมื่อศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยในเรื่องหนึ่งเรื่องใดแล้ว องค์กรต่างๆของรัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกรณีศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยก็ต้องนำคำวินิจฉัยดังกล่าวไปปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ของตนให้เป็นไปตามนั้น อย่างไรก็ตาม องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการกระทำการหรือมิกระทำการของบุคคลหนึ่งบุคคลใดที่นอกจากจะต้องมีความรับผิดชอบตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ ก็ยังต้องมีความรับผิดชอบในทางอาญา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ คดีรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาแล้ว ปัญหากลับจะเกิดขึ้น

ในคดีรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา มีลักษณะพิเศษประการหนึ่งตรงที่ว่า องค์กรตุลาการที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพิจารณาคำวินิจฉัยคดีประเภทนี้จะมีอยู่สององค์กรคือได้แก่ ศาลรัฐธรรมนูญ กับ ศาลยุติธรรม ตัวอย่างเช่น เมื่อมีข้อเท็จจริงปรากฏว่า ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองผู้ใด ไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินต่อคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ภายในระยะเวลาที่รัฐธรรมนูญกำหนด เมื่อมีการเสนอเรื่องมาโดยชอบ หากศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาแล้ววินิจฉัยว่า บุคคลผู้นั้นได้กระทำการนั้นไปโดยจงใจ ผลตามรัฐธรรมนูญก็คือบุคคลดังกล่าวต้องพ้นจากตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่นับแต่วันที่ครบกำหนดต้องยื่นหรือวันที่ตรวจพบว่ามีกรกระทำนั้น และบุคคลนั้นก็ต้องห้ามมิให้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองใดเป็นเวลาห้าปีนับจากวันที่พ้นจากตำแหน่ง³ นอกจากนี้ เมื่อมีการฟ้องร้องเป็นคดีอาญาไปยังศาลยุติธรรม หากศาลยุติธรรมพิพากษาคำว่าบุคคลดังกล่าวกระทำการนั้นไปอย่างจงใจ ผลทางกฎหมายที่ตามมาอีกก็คือ บุคคลนั้นจะต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหกเดือนหรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ⁴ ตามไปอีกโสดหนึ่ง

จากลักษณะพิเศษของคดีรัฐธรรมนูญประเภทนี้ ซึ่งองค์กรตุลาการที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพิจารณาคำวินิจฉัยคดีคือศาลรัฐธรรมนูญกับศาลยุติธรรม เมื่อรัฐธรรมนูญมีบทบัญญัติดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญมีผลผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล และองค์กรอื่นของรัฐ หากศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองผู้ใด

¹ บทความนี้ตีพิมพ์ครั้งแรกในจดหมายข่าวศาลรัฐธรรมนูญ ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ (เล่มที่ ๑๐) ประจำเดือน มีนาคม — เมษายน ๒๕๔๓ หน้า ๕-๑๑ แต่ด้วยเหตุที่กรณีนี้เป็นปัญหาข้อกฎหมายสำคัญในทางรัฐธรรมนูญ ซึ่งยังคงไม่มีคำตอบแน่ชัดทั้งในทางคำตราและคำพิพากษาของศาล จึงอนุมานเอาว่าน่าจะยังคงเป็นประโยชน์สำหรับการนำเสนอเพื่อให้เกิดการถกเถียงในทางวิชาการกันอีกครั้ง

² โปรดดูรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๖๘

³ โปรดดูรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๕๕

⁴ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๑๑๕ ประกอบกับ มาตรา ๔

จิตใจไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน อันยังผลให้ผู้นั้นต้องเกิดความรับผิดชอบตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแล้ว เมื่อมีการฟ้องร้องเป็นคดีอาญาไปยังศาลยุติธรรม ปัญหาที่ว่า คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ว่าคุณคดีดังกล่าวจิตใจไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน จะยังผลผูกพันศาลยุติธรรมให้จำต้องวินิจฉัยเรื่องดังกล่าวไปในทำนองเดียวกันกับ คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ อันมีผลให้บุคคลนั้นต้องรับโทษในทางอาญาโดยมีอาจพิพากษาให้เป็นอย่างอื่น หรือไม่

แท้จริงแล้ว ความข้อนี้ขึ้นว่ามีความยุ่งยากอยู่ เพราะมิว่าจะตีความบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญที่ว่าคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญมีผลผูกพันศาลยุติธรรมในคดีรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาหรือไม่ ไปในแนวทางใด ผลกระทบที่ตามมาก็จะเกิดขึ้นไม่น้อยเช่นกัน

ในแนวทางที่หนึ่ง หากตีความบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญให้คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญมีผลผูกพันศาลยุติธรรม การตีความตามแนวทางนี้ แม้จะเกิดผลดีตรงที่ว่ามิมีผลให้คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญกับคำพิพากษาของศาลยุติธรรมไม่เกิดความลักลั่นจากการวินิจฉัยประเด็นแห่งคดีกรณีเดียวกัน แต่โดยที่ศาลรัฐธรรมนูญกับศาลยุติธรรมมีระบบวิธีพิจารณาเพื่อพิสูจน์ว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองผู้ใด จงใจไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินหรือไม่ ที่ไม่เหมือนกัน โดยศาลยุติธรรมจะใช้ระบบวิธีพิจารณาแบบกล่าวหา (Accusatory System)⁵ ขณะที่ศาลรัฐธรรมนูญจะใช้ระบบวิธีพิจารณาแบบไต่สวน (Inquisitorial System)⁶ อันเป็นผลมาจากสภาพบังคับในทางคดี (Sanction) ที่มีความแตกต่างกันอยู่

กรณีดังกล่าว หากจะให้คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญซึ่งวินิจฉัยคดีรัฐธรรมนูญที่มีสภาพบังคับทางคดีเพียงผู้นั้นจะต้องพ้นจากตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่ อีกทั้งต้องห้ามมิให้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองใดเป็นเวลาห้าปีนับจากวันที่พ้นจากตำแหน่ง (หากศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยว่าคุณคดีดังกล่าวจิตใจไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน) ไปบังคับผูกพันให้ศาลยุติธรรมซึ่งมีอำนาจหน้าที่พิจารณาคดีอาญาต้องพิพากษาว่าคุณคดีนั้นต้องได้รับโทษในทางอาญา (แม้อาจจะให้รอการลงโทษ) โดยบุคคลดังกล่าวจะมีโอกาสต่อสู้คดีในศาลยุติธรรมอีกเลย (ทั้งๆที่รัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๑๖ วรรคหนึ่ง ก็มีบทบัญญัติเป็นหลักทั่วไปว่า ในคดีอาญาต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด) เพราะคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่วินิจฉัยว่าคุณคดีนั้นจิตใจไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน ได้มีผลผูกพันศาลยุติธรรมให้ต้องพิพากษาดำเนินไปเช่นนั้นเสียแล้ว ดังนั้น กรณีก็ดูไม่น่าจะสอดคล้องกับสภาพบังคับในทางคดีที่ต่างก็มีความแตกต่างกันอยู่นัก

แนวทางที่สอง หากตีความบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญให้คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญไม่มีผลผูกพันศาลยุติธรรม การตีความรัฐธรรมนูญตามแนวทางดังกล่าว แม้จะมีผลดีอยู่ที่เกิดความเหมาะสมกับสภาพบังคับในทางคดีที่กรณีมีความ

⁵ ระบบวิธีพิจารณาแบบกล่าวหา มีหลักการสำคัญอยู่ว่า ผู้ใดกล่าวอ้างข้อเท็จจริงใด ผู้นั้นมีหน้าที่นำสืบถึงความมีอยู่ของข้อเท็จจริงนั้น (actori incumbit probatio) โดยหน้าที่ของศาลที่ใช้ระบบวิธีพิจารณาแบบนี้ ปกติจะมีบทบาทและฐานะเป็นเพียง “คนกลาง” ที่คอยชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานและพิพากษาคดี ให้เป็นไปตามข้อเท็จจริงที่คู่ความได้เสนอในระหว่างกระบวนการพิจารณาเท่านั้น

⁶ ระบบวิธีพิจารณาแบบไต่สวน จะเป็นระบบวิธีพิจารณาที่เปิดโอกาสให้ศาลมีบทบาทสำคัญในการแสวงหาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานจากทั้งคู่ความและจากที่อื่นๆ ได้ด้วยตนเอง โดยมีจำเป็นต้องฟังเฉพาะแต่ข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานที่คู่ความได้เสนอมาให้ ฉะนั้น บทบาทของศาลในระบบวิธีพิจารณาแบบนี้นอกจากจะมีฐานะเป็นคนกลางแล้ว ในแต่ละคดีศาลยังมีบทบาทเป็น “ผู้มีส่วนร่วมของคดี” ด้วยอีกทางหนึ่ง

แตกต่างกัน อีกทั้งยังเป็นการเปิดโอกาสโอกาสให้ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่ตกเป็นจำเลยในคดีอาญาข้อหาว่าจงใจไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน ได้มีโอกาสต่อสู้คดีในระบบกล่าวหาในศาลยุติธรรมซึ่งคนได้รับข้อสันนิษฐานทางกฎหมายที่เป็นคุณแก่ตนอยู่ยังไม่มีความผิด จนกว่าจะถูกพิสูจน์อย่างแจ้งชัดในศาลว่าตนได้กระทำการดังกล่าวอย่างจงใจ 7 อย่างไรก็ตาม หากกรณีเป็นว่าศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยว่าผู้ไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินอันยังผลให้ต้องพ้นจากตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่ และต้องห้ามมิให้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองใดเป็นเวลาห้าปีนับจากวันที่พ้นจากตำแหน่ง แต่ศาลยุติธรรมกลับมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่า บุคคลดังกล่าวมิได้จงใจที่จะไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินอันมีผลให้บุคคลนั้นมีต้องรับโทษในทางอาญา กรณีจะเห็นได้ชัดแล้วว่าคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญกับคำพิพากษาของศาลยุติธรรมนั้นมีความลักลั่นเกิดขึ้น

จากการตีความบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญว่าคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ จะมีผลผูกพันศาลยุติธรรมในคดีรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาหรือไม่ซึ่งได้เสนอมารให้เห็นทั้งสองแนวทาง และการตีความในแต่ละแนวทางก็เกิดผลกระทบที่แตกต่างกันออกไป กรณีจึงมิใช่เรื่องง่ายสำหรับการหาทางออกในเรื่องนี้ อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะในทางวิชาการจะมีทางออกอย่างไร และแท้จริงแล้ว คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในคดีรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาจะมีผลผูกพันศาลยุติธรรมเฉพาะในปัญหาข้อกฎหมายโดยมีรวมถึงปัญหาข้อเท็จจริง หรือไม่ องค์กรผู้มีอำนาจชี้ขาดให้เกิดผลอย่างไรแท้จริงในระบบกฎหมายของรัฐ อย่างน้อยจะตกอยู่กับศาลยุติธรรมกับวุฒิสภา

นับต่อจากนี้ หากศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองผู้ใดจงใจไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน เมื่อมีการฟ้องร้องเป็นคดีอาญาต่อไปยังศาลยุติธรรม ทำที่ของศาลยุติธรรมเกี่ยวกับการพิจารณาและพิพากษาคดีต่อผู้นั้นจะเป็นเครื่องชี้วัดเบื้องต้นว่า ศาลยุติธรรมจะนำคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่วินิจฉัยว่าบุคคลดังกล่าวจงใจไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินมาผูกพันตนให้ต้องพิจารณาวินิจฉัยว่า บุคคลนั้นจงใจไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินตามศาลรัฐธรรมนูญไปหรือไม่

นอกจากนั้น หากศาลยุติธรรมเห็นว่าคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในกรณีดังกล่าวนี้ มีผูกพันการพิจารณาพิพากษาคดีอาญาในเรื่องนั้นของตน โดยการพิจารณาพิพากษาไปในทิศทางตรงกันข้ามกับคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ หาก...หากจะตีความรัฐธรรมนูญว่าคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญมีสถานะประหนึ่งเป็นรัฐธรรมนูญ (ซึ่งกรณียังเป็นที่ถกเถียงกันในทางวิชาการอย่างมาก) ที่ผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา ประธานศาลฎีกา ประธานศาลรัฐธรรมนูญ ประธานศาลปกครองสูงสุด อัยการสูงสุด หรือแม้กระทั่งผู้พิพากษาหรือตุลาการในศาลต่างๆ มีอาจใช้อำนาจหน้าที่ของตนที่ถือว่าเป็นการจงใจให้ไปขัดหรือแย้งกับคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญได้ เมื่อมีการเสนอเรื่องให้วุฒิสภามีมติถอดถอนผู้พิพากษาในศาลยุติธรรมซึ่งได้พิจารณาพิพากษาคดีเรื่องนั้นออกจากตำแหน่งตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๓๐๓ มติของที่ประชุมวุฒิสภาจะให้ถอดถอนหรือไม่ จะเป็นตัวชี้วัดในท้ายที่สุดว่าคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในกรณีนั้นได้มีผลผูกพันหรือไม่ผูกพันการพิจารณาพิพากษาคดีของศาลยุติธรรม

⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒๒๗ บัญญัติว่า

“ให้ศาลใช้ดุลพินิจวินิจฉัยชี้ว่าหนักหนาหนักหนาหลักฐานทั้งปวง อย่าพิพากษาลงโทษจนกว่าจะแน่ใจว่ามีการกระทำความผิดจริงและจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดนั้น

เมื่อมีความสงสัยตามสมควรว่าจำเลยได้กระทำความผิดหรือไม่ ให้ยกประโยชน์แห่งความสงสัยนั้นให้จำเลย”